

ЗАСНУВАННЯ СЕЛА ФЕДУНКИ – НАСЛІДОК НЕГАТИВНОГО АНТРОПОГЕННОГО ВПЛИВУ СЕРЕДИНИ XVIII СТ.

Захаров Володимир Миколайович

завідувач сектору науково-дослідного відділу фондів,
Полтавський художній музей В. В.Бажана, м. Полтава
e-mail: theharrowvol84@gmail.com

***Анотація.** Мета розвідки – точне встановлення дати заснування села Федунки, що виникло внаслідок масового переселення жителів села Тух Ярьськівської козачої сотні Миргородського полку у середині XVIII ст. На прикладі розвитку населеного пункту Тух, що був прилеглий до сотенного центру, показується негативний антропогенний вплив на навколишнє середовище, який призвів до різкого погіршення умов проживання та умов господарювання і ведення землеробства. В результаті дослідження було виявлено факти, що підтверджують масове переселення жителів села Тух у 1748 р. за п'ять верст на південь та заснування населеного пункту Федунка. Стаття містить факти, що були встановлені під час топонімічних розвідок для написання книги «Краснознавчими стежками Федунського краю» за авторством В. Й. Борисенка, О. П. Дзюби та В. М. Захарова, а також природно-географічні описи краю, висвітлені дослідниками на початку XX ст. На прикладі антропогенної катастрофи, що змусила жителів населеного пункту покинути поселення, автор наголошує на важливості збереження лісового покриву в заплавах річок Миргородщини. Для написання статті автор використовував архівні джерела з вітчизняних та закордонних документосховищ.*

***Ключові слова:** село Федунка, Ярьськівська сотня Миргородського полку, Борисенко Володимир Йосипович, збереження лісів, екологія.*

Постановка проблеми. Федунка – село в Шишацькій об'єднаній територіальній громаді Миргородського району Полтавської області. Код класифікатора об'єктів адміністративно-територіального устрою України – 5325785201. Географічні координати 49°52'42" північної широти, 33°54'28" східної довготи. Середня висота над рівнем моря 138 м. Відстань від Екватора, по найближчому геодезичному пункту на східній околиці села, – 5 514 464 м, від Гринвіча – 6 568 135 м.

Село знаходиться на краю великого соснового лісового масиву, на відстані 1,5 км від сіл Гончарі та Мірошники, за 2,5 км від села Соснівка. По селу протікає струмок із загатою – залишок річки Федунка. Поруч проходить залізниця – станція Федунка знаходиться за 1,5 км від населеного пункту. Відстань від Федунки до обласного центру становить 65 км [Федунка].

У Федунці на початку XIX ст. мешкав губернський секретар Харлампій Петрович Півинський, який, для того щоб отримати дозвіл на винокуріння, почав скупляти у місцевих поміщиків померлі між ревізіями «душі» підданих. Цей сюжет використав Микола Гоголь у своїх «Мертвих душах» [Гиляровській, 1902, с. 47-48].

Уродженці цього мальовничого села: Володимир Йосипович Борисенко, професор, доктор історичних наук, очолював кафедру історії та етнології України

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Ніна Василівна Ситник – професор, кандидат економічних наук, працює в Київському національному економічному університеті ім. Вадима Гетьмана, Віктор Степанович Панькін – кандидат економічних наук, Володимир Григорович Спиця – заслужений працівник легкої промисловості, працював головним художником Тернопільського фарфорового заводу [Борисенко, Дзюба, Захаров, 2021, с. 60].

Проблемою з якою часто стикаються краєзнавці та генеалоги під час дослідження поселення – неможливість точного встановлення дати заснування села, плутанина з назвами населеного пункту в середині XVIII ст. – на початку XIX ст. Дослідників збентежує незрозуміла послідовність назв: Тух, Тухи, Старий Тух, Нові Тухи, Федунки, Федунка, що не дозволяє встановити про яке саме поселення йдеться мова.

Мета. У запропонованій статті, на основі господарсько-ділової документації Гетьманщини, досліджується розвиток населеного пункту Тух у першій половині XVIII ст.; встановлюється можлива дата виникнення населеного пункту Федунка, що відбулося внаслідок переселення жителів Туху. Особливістю дослідження є те, що причини локальної міграції населення пояснюються наслідками природної катастрофи, яка була викликана негативним антропогенним впливом на навколишнє середовище.

Історіографічний огляд. Згідно інформації, що містить «Історія міст і сіл Української РСР. Полтавська область» (1967 р.) село Федунка виникло з населеного пункту Тухи, що з'явився на початку XVII ст. на стику двох невеликих річок – Тухової та Федунки. Вперше назва села Тух згадана в універсалі гетьмана Івана Мазепи в 1699 р. та в грамоті Петра I (1700 р.). Потреба у збільшенні посівних площ змусила жителів переміститися в напрямі річки Федунки, звідки й пішла назва села [Історія міст та сіл, 1967, с. 969].

В рукописних матеріалах до цієї статті, що містяться у Державному архіві Полтавської області, подається більш розширена версія виникнення села Тух, з якого надалі постало село Федунка: населений пункт виник у зв'язку з утворенням сторожових постів із південного заходу на північний схід. Природні умови місцевості сприяли цьому: село розміщувалося на стику двох річок – Тухової та Федунки. Кругом були болота, ліси, озера, чагарники. Була невелика площа, придатна для посіву.

Це все сприяло створенню потрібних умов для життя людей і захисту їх від нападу ворогів. Першими поселенцями тут були реєстрові козаки, що несли сторожову службу та бігли селяни, які шукали захисту [ДАПО, ф. Р. 8661, оп.1, спр. 796, арк.1].

Професор В. Й. Борисенко в «Краєзнавчих стежках Федунського краю» (2021 р.) висловлює гіпотезу заснування села Федунка реєстровим козаком Білоцерківського полку Іваном Федуним (згаданий у 1654 р.) або його нащадками. Це могло відбутися у зв'язку зі здобуттям незалежності від Польщі в 1648 р. та наступними військовими діями на Правобережній Україні, коли почався масовий відтік місцевого населення на Лівобережну та Слобідську Україну [Борисенко, Дзюба, Захаров, 2021, с. 13-14].

Професор Мирослав Борисенко вважає, що виникнення села Федунка відбулося у XVIII ст., коли на вибір місця для нових поселень впливали вже

господарські фактори, оскільки ситуація в краї стабілізувалася. Люди почали вибиратися в поселення з кращими навколишніми землями, придатними для ведення землеробства.

Мешканці с. Тухи Яреськівської сотні Миргородського полку, заснованого у 80-х роках XVII ст. на піщаних, неродючих ґрунтах на березі р. Туха, проживши в ньому майже сотню років, перейшли за кілька верст у с. Федунка з благодатними чорноземними ґрунтами. До корінних мешканців села на чолі з отаманом Півінським, родичем родини Гоголів і прообразом Чичикова в знаменитій поемі М. Гоголя «Мертві душі», а також козаків Білоконів, Кирпот, Стороженків додалися родини значкового товариша Власенка (6 хат), козаків Власенків (5 хат), козаків Закладних (8 хат), козаків Кирпот (10 хат) і т. п. Унаслідок таких міграцій кількість хат у Тухах зменшилася до 20, а у Федунці збільшилася до 278 [Борисенко, 2011, с. 26].

Виклад основного матеріалу. В документах початку XVIII ст. в яреськівській козацькій сотні відомі лише два поселення: сотенне містечко Яреськи та село Тух, що було «прилегле до нього» [Швидько, 2004, с. 135].

Село Тух, яке пізніше отримало назву Старий Тух, Стара Туха розміщувалося на річці з однойменною назвою.

Річка Тух впадає в Псел з лівої сторони. Це десь за 5 км від Яресьок [РДАДА, ф. 1330, оп. 1, ч. 2, спр. 4529, арк 1].

У праці Миколи Маркевича «Ріки Полтавської губернії» річка Тух іде під номером 127. Протяжність вказана у 21 версту, напрямом – південь, захід. Поселення на річці – Старий Тух з населенням 206 осіб (107 чоловіків і 99 жінок) [Маркевич, 1856, с. 395].

В «Каталозі річок України» (1957 р.) довжина річки вказана в 19 км, похил – 1,4 м/км, площа басейну – 123 км². Відстань від гирла Псла до місця впадання в нього Туха – 180 км [Каталог річок України, 1957, с. 113].

Найперша згадка назви «Тух» зафіксована в купчій Миргородського полку за 1686 р. В документі житель яреськівської сотні Миско Кучугуренко продає Лук'яну Гойдаку, жителю Устивиці, пустир, розміщений на Туху біля володінь Дмитрія Туховського. Свідками в купчій згаданий яреськівський сотник Данило Леонтович, городовий отаман Михайло Зил. Як бачимо, навіть прізвище людини сформоване від топоніма [ІР НБУВ, ф. 1, спр. 58139, арк. 23].

Село Тух – одне з найстаріших поселень Шишаччини. Про його давність говорить не характерне для більшості навколишніх поселень розміщення на правому, а не на високому лівому березі [Дзюба, Магда, Катаєв, 2019, с. 86].

Є припущення що поселення могло виникнути або під час першого етапу колонізації уходниками Дикого Поля ще в XVII ст., або як колонія литвинів. Принаймні на це натякають напрацювання Л. В. Падалки [Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии. Выпуск второй, 1905, с. 19], адже сусіднє біля Туха село Хвальки було заселене сааме литвинами [Падалка, 2009, с. 193], також і в реєстрі яреськівської сотні йдеться про колонію литвинів [ЦДІАК України, ф. 102, оп. 2, спр. 101, арк. 74].

Старожили села Хвальки розповідали, що Тух був зруйнований та спалений ще монголо-татарами. Біля місцини де існувало поселення, навіть існує топонім Татарський яр, який нібито татари прогорнули осадними машинами, коли тягли їх,

щоб зруйнувати Київ [Особисті записи автора. Інформатор – Кіпелова (Зуб) Галина Іванівна, 1931 р. н., уродженка та жителька с. Хвальки].

М. Я. Рудинський під час Яреськівської експедиції у 1921 р., досліджуючи цю місцину, встановив наявність на річці Тух становища часів Скіфської доби. Тому тут археологами було знайдено артефакти степових народів, зокрема наконечники скіфських стріл [НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 58, арк.7-8] та срібні монети часів Золотої Орди [Борисенко, Дзюба, Захаров, 2021, с. 112].

Тобто ми можемо стверджувати про багате історичне минуле цих земель.

Козаче поселення Туховець було відоме вже на початку XVII ст. [ЦДІАК України, ф. 102, оп.2, спр. 101, арк. 79 зв.].

У 1700 р. Григорій Федорович Зарудний (народився до 1643 р. – 1713 р.), старосанжарський сотник, отримав царську грамоту на с. Тух Яреськівської сотні [Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии. Выпуск девятый, 1912, с. 161-163]. 12 грудні 1708 р. гетьман Іван Скоропадський затвердив за ним всі його великі володіння: с. Нещерів, Копачів (над р. Стурною), Тух, Слободку, Злодіївку [Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии. Выпуск девятый, 1912, с. 169].

У Тухах Г. Ф. Зарудний мав по ревізії 1729 р. – 26 дворів, а по списку маєтностей 1730 р. – 53 двори. Після його смерті цим усім заволодів син Мойсей. Після його смерті майном володіла його дружина Софія Томара [Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии. Выпуск девятый, 1912, с. 136].

Цікаво, що у селі Тух 24 серпня 1709 р. гетьман І. Скоропадський власною рукою підписує універсал про надання миргородському полковому сотнику Лісницькому містечка Шишак та села Матяшівки [Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии. Выпуск девятый, 1912, с. 170-171].

Переписна книга Миргородського полку 1723 р., що має назву «Компут всего полку Миргородской старшины полковой, значкового товариства, старшины сотенной, атамане и рядовых козаков зреведованных року 1723», містить відомості про козачу громаду «села Тух до городка Ярески прилегное»: «Товариство рядовое можнийшее [тобто найбагатше], з діда отца козаки» – 8 козаків на чолі з отаманом Максимом Білоконем; «можнейшие средние что могут конную понести войсковую службу, з діда і отца козаки» – 40; «пешие что могут понести службу з діда і отца козаки» – 16; «пешие и весьма зубожалие з діда и отца козаки» – 25 [Швидько, 2004, с. 153-155].

Упродовж 1729 – 1749 рр. відбувається активне переселення населення з містечка Яреськи в село Тух, а також на південніші від нього землі (нині це території Сагайдацького старостату Шишацької ОТГ). Це було наслідком міграції вільних посполитих із Яресьок, які намагалися уникнути закріпачення козакою старшиною та грузинськими дворянами-емігрантами, що стали масово отримувати маєтності та посполитих у нагороду від царського уряду на Лівобережжі [ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 19369, арк. 99-105; ф. 51, оп.3, спр. 19369, арк. 99-105].

У ці часи територія Туху, як і території, де нині розміщене села Федунка та Сагайдак, належали миргородському сотнику Василю Зарудному і його брату Федору Зарудному, що був лубенським осавулом. Їхні землі хоча й належали до території Яреськівської сотні, але фактично не підпадали під юрисдикцію яреськівського сотника Опанаса Попатенка, що викликало періодичні конфлікти, які

увінчувалися пограбуваннями, захопленням земель та посполитих [ЦДІАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 883, арк. 1-10].

Згідно з реєстром Миргородського полку 1731 р. у Яреськівській сотні козаків тухівських, «заможних ґрунтових» було – 20 домогосподарів, середньозаможних – 42, бідних підсусідків, безґрунтових – 19. Посполитих («мужиків») заможних – 7, середніх і безґрунтових – 22, дуже бідних – 12 [ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 19315, арк. 237-243].

В документі «Материалы по истории Миргородского полка. Нач. XIX ст. Заметки», який зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, міститься інформація про наявність у Тухах 47 козачих дворів, проти 270 яреськівських [ІР НБУВ, ф. 1, спр. 58153, арк. 24-25].

В ревізії Миргородського полку 1737 р. подаються відомості про тухівську старшину та духовенство, що мешкали в селі. Це тухівський отаман Данило Сагайдачний, значковий товариш Василь Власенко, священник Благовіщенської церкви Федір Іванов. У Тухах мешкало 8 виборних заможних козаків, малоґрунтових – 15, «нищетних» – 41. Що стосувалося тухівських селян, то ґрунтових було 7, а злиденних, без ґрунтів – 35 [ІР НБУВ, ф. 1, спр. 54478, арк. 23-37].

У ревізії Миргородського полку за 1739 р. в Тухах згадуються 4 двори заможних козаків. В них 9 хат, у яких мешкали 13 сімей. Козаки малоґрунтові, виборні – 17 дворів, 25 хат і 36 сімей. Збіднілих козаків – 36 дворів, у яких 47 хат, у яких мешкало 56 сімей. Безхатніх козачих підсусідків – 4 сімей [ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 19324, арк. 195-202, 494-496 зв., 497].

За ревізією 1741 р. виборних козаків у Тухах було 5 дворів, хат – 10, сімей – 10. Малоґрунтових виборних козаків було 18 дворів, хат – 34, сімей – 43. Козаків підпомощників малоґрунтових було 8 дворів, хат – 11, сімей – 12. Козаків «подпомощников наимищетнейших» було 7 дворів, хат – 11, сімей – 11. Козаків підпомощників «крайне нищетных» – 12 дворів, 12 хат, 12 сімей. Всього в селі Тух козачих дворів – 50, хат – 78, сімей – 88. При цьому в сотні Яреськівській козачих дворів – 120, хат – 178, сімей – 204.

У документі також приводиться список дворів козачої старшини та духовенства, що мешкала в тодішніх Тухах: значкового товариша Дмитра Власенка, Максима Власенка, Андрія Попи (Поповича), отамана Туховського Грицька Семеняки, попа Туховського Федора Іванова. Всього 5 дворів [ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 19338, арк. 202-203 зв., 471-477].

У 1742 р. тухівські козаки присягали імператриці Єлизаветі Петрівні. Відомий присяжний список. На жаль в документі немає відомостей окремо про тухівських жителів, але в списку згадується духовенство Благовіщенської церкви села Тухи: священник Федір Іванов; поповичі Василій і Лука Федорові; дячок Федір Савин; псаломщики Кіндрат, Григорій, Панас та Олексій Іванов, дячок Сидір Іванов [ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 8389, арк. 18 зв.-19, 42-47].

Як бачимо з джерел, у поселенні в першій половині XVIII ст. зростала кількість населення, його рівень достатку, була своя церква, причт якої був не менший, ніж у сусідніх яреськівських церквах – Різдва Христового та Пресвятої Трійці.

Проте у середині XVIII ст. відбулася раптова та одна з масових міграцій жителів села Тух, що надалі призвела до занепаду поселення.

У 1748 р. через наступ пісків значна частина мешканців села Тух змушена була переселитися до більш зручного місця, за 5 верст на південь. Але церква продовжувала перебувати на старому місці, хоча вже й розміщувалася між глибокими піщаними дюнами, які наносив вітер. При ній залишилися мешкати родини священників. Як згадано в документі 1751 р., церковна громада просила Сорочинську протопопію дозволити перенести Благовіщенську церкву на нове місце зі старого села: «...церковъ Благовещения Богматери которая за великимъ около одного села разстоянием до проживающих в жилища людских, глубоким песком окружена и при оной круг гробы обритающиеся в оных хоронены мертвецы ветрами повиметованы до самых костей...» [ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1024, спр. 665, арк. 1, 2, 3, 4].

В документі згадані переселенці, які просили про перенесення церкви: ктитор (церковний староста) Грицько Шаповал та парафіяни Терешко Карпій, Михайло Балевський, Грицько Носенко, Яско Бабич, Максим Мусієнко, Андрій Фесенко, Іван Власенко, Максим Зозуля, Іван Спиця Феско Білоконь, Михайло Зубенко, Грицько Маренченко, Михайло Зубенко, Яско Попович, Грицько Кирпота, Герасим Клишкань, Василь Бовтута, Антон Левцун, Мартин Вороженко та Яцко Запорожець [ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1024, спр. 665, арк. 5 зв.].

У 1751 р. церква була перенесена на нове місце і відреставрована, а наступного року отримала від Сорочинської протопопії дозвіл на проведення богослужінь [ЦДІАК України. Ф.127. Оп.1024. Спр.748. Арк.1-1 зв.]. Церква була розміщена в самому центрі села, де простояла до 20-х рр. XX ст. На її місці був побудований сільський будинок культури [РДАДА, ф. 1354, оп. 381, спр. Ф-22].

Цікаво, що на південь від села Федунки, на північний схід від урочища Ярки, існує урочище Дияківщина або Попівщина. За переказами тут поселилися священники, коли церкву було перенесено з села Тух у Федунку [Борисенко, Дзюба, Захаров, 2021, с.144].

Саме внаслідок цього переселення жителів Туху було створено новий населений пункт Тухи, що пізніше отримали назву Федунка.

В «Описі Київського намісництва» за 1781 р. зустрічаємо згадку вже про два населені пункти. Це село Старий Тух, де було 20 хат, з яких 1 – виборного козака, 7 – підпомічників, 12 – посполитих. Вперше було вказано село Федунка, в якому розміщувалася 1 дворянська хата, 4 – різночиців, 4 – духовенства, 1 – церковника, 86 – хат виборних козаків, 90 хат – підпомічників, 102 хати – посполитих. А загалом у Федунці було 278 хат [Описи Київського намісництва 70 – 80-х років XVIII ст.: Описово-статистичні джерела АН УРСР, 1989, с. 155].

Про поділ цих населених пунктів говорять клірові відомості за 1782 р., де автор, перераховуючи священнослужителів Благовіщенської церкви, подає обидві назви: дячки Федунківські – Василь Рибальний, Іван Дмитріюв, Іван Левченко та священники Тухівські – Олексій Городинський, Семен Городинський, Василь Федоров і його сини Климент та Іван [ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1009, спр. 6, арк. 80].

В метричній книзі Благовіщенської церкви за 1806 р. можна зустріти назву села Тухи, в той час як поселення Старий Тух згадане окремо [ДАПО, ф. 1011, оп. 1, спр. 135, арк. 91].

Виникають питання: чому саме у середині XVIII ст. піски змусили жителів, що не одне покоління мешкали в населеному пункті Тух, покинути його? Яка ситуація була до цього? Невже цей наступ пісків став таким раптовим?

Направду потрібно сказати, що піски тут були завжди.

Справа в тому, що село Тух було розміщене на піщаних наносах давнього річища річки Псел. Це можна побачити, якщо поглянути на мапу «Почвенной карты Полтавской губернии» 1893 р., яка була складена під керівництвом Василя Вікторовича Докучаєва [Почвенная карта Полтавской губернии. Масштаб 1:420 000, 1893].

В. В. Докучаєв у своїх «Материалах к оценке земель Полтавской губернии» (1894 р.) писав: «Федунки расположены частия на старой дюне, частия на почве кь которой в значительном количестве подмешан песокъ. Сейчас приведенный пункт отстоит уже только на версту отъ песчаной дюны, заросшей лесом; проехав съ версту на северо-запад к направлению кь Ерескамъ, мы еще более приближаемся кь ней, вместе с чемъ начинается постепенно подмешиваться к почвам большее и большее количество песку... На старой дюне, съ которой видны Федунки и Белаши, почва имела мощность до 4 слишком футъ... Рассматриваемая нами песчаная область изобилуетъ озерами, назовем здесь: Бездонное, Песчаное, Рыбное, Раково, Ковальського, Кривое и много других. Это — несомненно область более древнего элявія, засипанная дюнными песками; она совершенно незаметно сливается и съ современной поймой» [Материалы к оценке земель Полтавской губернии. Естественнo-историческая часть: отчет Полтавскому губернскому земству, 1894, с. 51-52].

У 1921 р. під час історико-етнографічної експедиції у с. Яреськи, М. Я. Рудинський, що досліджував піщані дюни р. Псел, чудово описав це піщане море: «Кожен, кому доводиться їхати залізницею в Київському напрямку мимохить звертає увагу на величезну просторінь надпсільських дюн, що тягнуться майже без перерви на протязі перегону Яреськи-Гоголеве і створюють безнадійно-одноманітний ландшафт для привичного полтавського пейзажа. При ближчому знайомстві з мапою ґрунтів, ви можете дізнатися, що й справді розвинення дюнних пісків в цій частині течії Псла досягає чи не найбільших розмірів на території цілої середньої Полтавщини. Виступаючи біля В. Сорочинець це, дюнне море розлилося аж за Хоролську Білоцерківку, й найбільш його хвилі розлилися проти Яресьок-Шишаку-Баранівки на правому березі і проти Багачки на лівому» [НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 58, арк. 4-5].

Про ці піски також згадується у 2 томі книги «Полтавщина», виданої Полтавським державним музеєм ім. В. Г. Короленко у 1927 р. під упорядництвом М. Філянського та Я. Риженко. І тут же в книзі, розповідається про можливу причину того, чому ці піски прийшли в рух: «Проти Шишак по тім боці Псла, — оглянуті великі площі “дюн”. На цих дюнах можна бачити останки вугілля та червоного кольору лисявини глини — свідків спаленого (як кажуть за часів Шведської війни) великого соснового бору, що стояв колись на площах, нині засипаних пісками. На цих площах можна знайти кам'яні та бронзові стрілки —

останки мешкання людини давнього часу; “фульгурити”» [Полтавщина. Збірник. Том II, 1927, с. 357].

Про те що, колись тут замість піщаних дюн, були дубові гаї, говорить мапа Г. Боуплана 1648 р. Ця територія на лівому березі річки Псел, де річка викривляє річище на південь, позначене, як дубовий гай (лат. Quercetum) [Vasseur de Beauplan, 1648].

Про прадавні дубові гаї, розповідали місцеві старожили с. Яреськи, посилаючись на перекази своїх дідів [Особисті записи автора. Інформатор – Чуб Іван Петрович (1935 – 2019 рр.), уродженець с. Яреськи].

І нині такі свідчення знаходяться у вигляді т. з. «морених» дубів у р. Псел. Вік одного з цих дубів, знайдених біля с. Шишак, за даними В. Пазинича – 5,5 тис. років [Пазинич, 2008, с. 139].

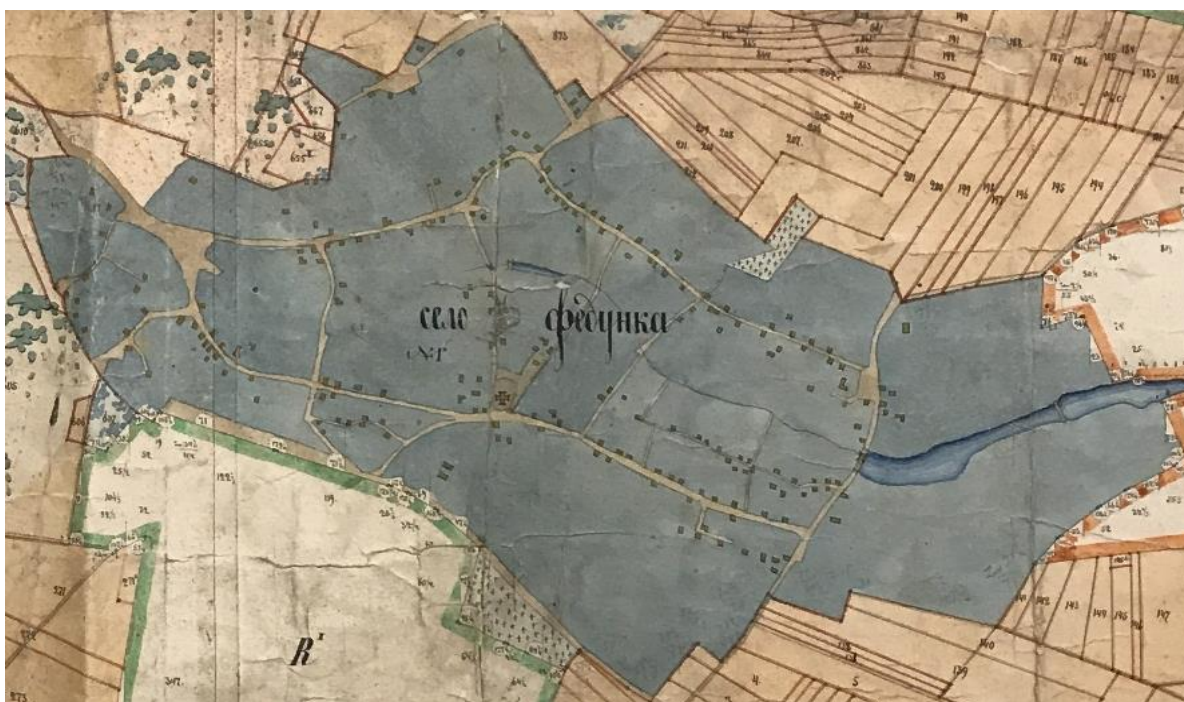
Не можна сказати, яка насправді була причини знищення лісів у першій половині XVIII ст., що закріплювали піски: чи це була пожежа, чи просто безконтрольне нищення лісів людиною, але після їх зникнення, розпочався наступ пісків.

Висновки. Дослідивши питання виникнення поселення Федунка у середині XVIII ст., що, як встановлено, відбулося внаслідок переселення жителів села Тух у 1748 р., можна впевнено сказати, що це сталося через негативний антропогенний вплив, а саме знищення лісів на лівому березі Псла, внаслідок пожежі чи вирубок у першій половині XVIII ст. Після знищення лісового покриву, через водяну та вітрові ерозії, відбулося оголення піщаного шару давніх річкових наносів р. Псел. Через перенесення вітру піском відбувся наступ піщаних дюн на населений пункт, що різко ускладнило умови проживання та господарювання. Ця антропогенна катастрофа змусила населення села Тух переселитися за 5 верст на південь на берег річки Федунка, де виник населений пункт Федунка. Село Тух, що стало називатися Старим Тухом, почало занепадати й пізніше остаточно припинило своє існування.

Можемо висунути гіпотезу, що подібна доля, через наступ пісків, могла спіткати не лише село Тух, але й інші поселення, про які не залишилося історичних згадок через їх занепад та міграцію населення внаслідок природної катастрофи, що тут відбулася у першій половині – середині XVIII ст. через видування вітром пісків нанесених старим річищем Псла, спричинених безконтрольним знищенням лісового покриву.

Ця катастрофа, що сталася біля 300 років тому, могла змінити не тільки картину розселення населення, але й види господарювання, технологію землеробства та побут місцевих жителів. Вона повинна навчити нас відповідально відноситися до питання збереження лісових насаджень біля річищ, особливо там де залягають значні запаси алювіальних наносів піску.

Потрібно додати, що під час написання красназавчої праці «Красназавчими стежками Федунського краю» у 2021 р. В. Й. Борисенком, О. П. Дзюбою та В. М. Захаровим, якими було встановлено заснування населеного пункту Федунка в 1748 р., керівництвом агрофірми ТОВ «Федунка» на реставрованому фундаменті, що залишився від знесеного пам'ятника Г. І. Котовського, заплановано встановлення меморіальної дошки зі згадкою року заснування села та переліком згаданих у документі переселенців.

Мал.1. Село Федунка на планові межування 1855 р.

Мал.2. Випускний клас Федунської семирічної школи 1957 р. Третій зліва на право у верхньому ряду – Володимир Йосипович Борисенко. Крайній зправа в верхньому ряду – доцент кафедри вищої математики Харківського університету ім. А. Н. Бекетова – Микола Петрович Данилевський. У нижньому ряду класний керівник – Валентина Іванівна Васильченко.

Список використаних джерел та літератури

- Борисенко, В. Й., Дзюба О. П., Захаров, В. М., 2021. *Краснознавчими стежками Федунського краю*, Київ: Гуляєва В. М.
- Борисенко, М. В., 2011. Природно-географічна характеристика Лівобережної України в описах Київського намісництва 70 – 80-х років XVIII ст., *Волинські історичні записки*, 6, Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка.
- Гиляровський, В. А., 1902. *На родине Гоголя*, Москва. Отдел. типогра. Т-ва И.Д.Ситина.
- Державний архів Полтавської області (ДАПО).
- Дзюба О. П., Магда В. І., Катаєв В. С., 2019. *Мила серцю Федунська земля. Сторінки літопису Федунського краю*, Полтава: ТОВ «АСМІ».
- Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т., 1967. *Полтавська область*, Київ: Голов. ред. УРЕ АН УРСР.
- Каталог річок України, 1957. Київ: Видавництво АН УРСР.
- Маркевич, Н., 1856. Реки Полтавской губернии, *Записки РИГО*, 11, СПб.
- Материалы к оценке земель Полтавской губернии. Естественно-историческая часть: отчет Полтавскому губернскому земству, 1894. Оро-гидрография, геология, почвы, климат и флора Полтавской губернии, 16, СПб.: Тип. Евдокимова.
- Науковий архів Інституту археології НАН України (НА ІА НАНУ)
- Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Інститут рукопису (ІР НБУВ).
- Описи Київського намісництва 70 – 80-х років XVIII ст.: Описово-статистичні джерела АН УРСР, 1989. Київ: Наук. думка.
- Особисті записи автора. Інформатор – Кіпелова (Зуб) Галина Іванівна, 1931 р. н., уродженка та жителька с. Хвальки.
- Особисті записи автора. Інформатор – Чуб Іван Петрович (1935 – 2019 рр.), уродженець с. Яреськи.
- Пазинич, В. Г., 2008. Палеографічна інтерпретація деяких археологічних матеріалів басейну Дніпра, *Кам'яна доба України*, 11, Київ: Шлях.
- Полтавщина. Збірник. Том II, 1927.
- Почвенная карта Полтавской губернии. Масштаб 1:420 000, 1893. СПб.
- Падалка, Л. В., 2009. *Прошлое Полтавской территории и её заселение: исслед. и материалы с картами*, Харьков: САГА.
- Російський державний архів древніх актів (РДАДА).
- Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии. Выпуск второй, 1905. Полтава: Электрическая типография Г. И. Маркевича.
- Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии. Выпуск девятый, 1912. Полтава: Электрическая типография Г. И. Маркевича.
- Федунка. Вікіпедія. [Електронний ресурс]: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Федунка>
- Центральний державний історичний архів України (Київ) (ЦДІАК України).
- Швидько, Г. К., 2004. *Компют і ревізія Миргородського полку 1723 р.*, Дніпропетровськ: Національний гірничий університет.
- Vasseur de Beauplan, 1648. Description de l'Ukraine, qui sont plusieurs provinces du Royaume de Pologne, Contenuës depuis les confins de la Moscovie, jusques aux limites de la Transilvanie. Ensemble leurs moeurs, façons de vivres et de faire la Guerre.

References

- Borysenko, M. V., 2011. Pryrodno-geohrafichna kharakterystyka Livoberezhnoi Ukrainy v opysakh Kyivskoho namisnytstva 70 – 80-kh rokiv XVIII st. [Natural and geographical characteristics of the Left Bank of Ukraine in the descriptions of the Kyiv Governorship of the 70s and 80s of the 18th century], *Volynski istorychni zapysky*, 6, Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I.Franka. [in Ukrainian].
- Borysenko, V. Y., Dziuba O. P., Zakharov, V. M., 2021. *Kraieznavchymy stezhkamy Fedunskoho kraiu* [Local history trails of the Fedunka region], Kyiv: Huliaieva V. M. [in Ukrainian].
- Derzhavnyi arkhiv Poltavskoi oblasti (DAPO) [State archive of Poltava region (SAPR)].
- Dziuba O. P., Mahda V. I., Kataiev V. S., 2019. *Myla sertsiu Fedunska zemlia. Storinky litopysu Fedunskoho kraiu* [Fedunka land is dear to my heart. Pages of the annals of the Fedunka region], Poltava: TOV «ASMI». [in Ukrainian].

-
-
- Fedunka. Vikipediia. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Федунка> [in Ukrainian].
- Gilyarovskij, V. A., 1902. *Na rodine Gogolya*, Moskva. Otdel. tipogra. T-va.I.D.Sitina. [in Russian].
- Istoriia mist i sil Ukrainskoi RSR: V 26 t., 1967. *Poltavska oblast [Poltava region]*, Kyiv: Holov. red. URE AN URSR.
- Kataloh richok Ukrainy, 1957. Kyiv: Vydavnytstvo AN URSR. [in Ukrainian].
- Markevich, N., 1856. Reki Poltavskoj gubernii [Rivers of Poltava province], *Zapiski RIGO*, 11, SPb. [in Russian].
- Materialy k ocenke zemel Poltavskoj gubernii. Estestvenno-istoricheskaya chast: otchet Poltavskomu gubernskomu zemstvu, 1894. Oro-gidrografiya, geologiya, pochvy, klimat i flora Poltavskoj gubernii, 16, Spb.: Tip. Evdokimova. [in Russian].
- Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. Instytut rukopysu (VR NBUV) [Vernadskyi National Library of Ukraine. Institute of manuscript (DM VNLU)].
- Naukovyi arkhiv Instytutu arheolohii NAN Ukrainy (NA IA NANU) [Scientific archive of the Institute of Archeology of the National Academy of Sciences of Ukraine (SA IA NASU)].
- Opysy Kyivskoho namisnytstva 70 – 80-kh rokiv XVIII st.: Opysovo-statystychni dzherela AN URSR, 1989. Kyiv: Nauk, dumka. [in Ukrainian].
- Osobyty zapysy avtora. Informator – Chub Ivan Petrovych (1935 – 2019 rr.), urodzhenets s. Yaresky. Osobyty zapysy avtora. Informator – Kipelova (Zub) Halyna Ivanivna, 1931 r. n., urodzhenka ta zhytelka s. Khvalky. [in Ukrainian].
- Padalka, L. V., 2009. *Proshloe Poltavskoj territorii i eyo zaselenie: issled. i materialy s kartami [The past of the Poltava territory and its settlement: research and materials with maps]*, Harkov: SAGA. [in Russian].
- Pazynych, V. H., 2008. Paleohrafichna interpretatsiia deiakykh arheolohichnykh materialiv baseinu Dnipra [Paleographic interpretation of some archaeological materials of the Dnipro basin], *Kamiana doba Ukrainy*, 11, Kyiv: Shliakh. [in Ukrainian].
- Pochvennaya karta Poltavskoj gubernii. Masshtab 1:420 000, 1893. SPb. [in Russian].
- Poltavshchyna. Zbirnyk. Tom II, 1927. [in Ukrainian].
- Rosiiskyi derzhavnyi arkhiv drevnikh aktiv (RDADA) [Russian State Archive of Ancient Acts (RSAAA)].
- Shvydko, H. K., 2004. *Komput i reviziia Myrhorodskoho polku 1723 r. [Computation and revision of the Myrhorod regiment in 1723]*, Dnipropetrovsk: Natsionalnyi hirnychi universytet. [in Ukrainian].
- Trudy Poltavskoj Uchenoj Arhivnoj Komissii. Vypusk devyatyj, 1912. Poltava: Elektricheskaya tipografiya G. I. Markevicha. [in Russian].
- Trudy Poltavskoj Uchenoj Arhivnoj Komissii. Vypusk vtoroj, 1905. Poltava: Elektricheskaya tipografiya G. I. Markevicha. [in Russian].
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy (Kyiv) (TsDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine (Kyiv) (CSHAK of Ukraine)].
- Vasseur de Beauplan, 1648. Description de l'Ukraine, qui sont plusieurs provinces du Royaume de Pologne, Contenuës depuis les confins de la Moscovie, jusques aux limites de la Transilvanie. Ensemble leurs moeurs, façons de vivre et de faire la Guerre. [in French].

ESTABLISHMENT OF FEDUNKA VILLAGE – CONSEQUENCE OF NEGATIVE ANTHROPOGENIC IMPACT IN THE MIDDLE OF THE XVIII CENTURY

Zaharoff Volodymyr

Head of the Sector of the Scientific Research Department of the Funds,
Poltava Art Museum of V.V. Bazhan, Poltava

Abstract. The purpose of the reconnaissance is to accurately identify the date of the foundation of the settlement, the village of Fedunka, which arose as a result of the mass resettlement from the village of Tukh of the Yareskovsky Cossack hundred of the Mirgorod regiment in the middle of the XVIII century. As a result of the research, facts were found that confirm the mass resettlement of the inhabitants of the village of Tukh in 1748, five versts to the south, and the establishment of the settlement of Fedunka. The facts that were recorded during toponymic explorations for writing the book “Local History Trails of the Fedunsky Territory” by V. Y. Borysenko, O. P. Dziuba and V. M. Zakharov, as well as natural and geographical descriptions of the region, highlighted by researchers at the beginning XX century. Using the example of an

anthropogenic disaster that forced residents of the settlement to leave the settlement, the author emphasizes the importance of preserving forest cover in the floodplains of the rivers of the Mirgorod region. To write the article, the author uses archival documents and sources from domestic and foreign archives and document depositories.

Key words: *Fedunka village, Yareskivska hundred of Mirgorod regiment, Borysenko Volodymyr Yosypovych, forest conservation, ecology.*
